

Ny Europahistorie med op- og nedture

Det sidste bind i RUC's Europahistorie fremstår som noget varierende i styrke

Lennart Berntson, Gudmundur Hálfdanarson og Henrik Jensen: *Europa 1800-2000*. Roskilde Universitetsforlag 2003. 463 s. 348 kr.

Af Henrik Mølgaard Frandsen

Med udgivelsen "Europa 1800-2000" udgiver Roskilde Universitetsforlag fjerde og sidste del af firebindsværket "Europa i tusind år", som er blevet til ved bidrag fra forskere i Danmark, Sverige og Island. Hensigten med de fire bind har været at formidle en

dybere forståelse af dette [Europas] kulturområdes tilblivelse, dets splittelse og sammenhængskraft, og senere den dynamik, som giver Europa dominans i verdenssamfundet. (bagside)

Det sidste bind, som er omdrejningspunktet for denne anmeldelse, lever på sin vis op til de førnævnte målsætninger. Udgivelsen synes dog at veksle noget i styrke, alt efter hvilke tidsperioder der bliver behandlet. Således fremstår især skildringen af tiden omkring 1. verdenskrig og mellemkrigstiden som særdeles stærk, mens håndteringen af perioden efter 2. verdenskrig efterlader visse skønhedspletter.

Med bogens begrænsede omfang, reelt 430 sider til at beskrive 200 års særdeles begivenhedsrig Europahistorie, har forfatterne med hård hånd løbende udpeget de for dem afgørende hændelser i de forskellige tidsperioder. Dette medfører, at man skal kigge temmelig langt efter især de mindre europæiske landes historiske udvikling i denne udgivelse. Det er først og fremmest de store politiske begivenhedsforløb og dermed i høj grad stormagtspolitik, der skildres i udgivelsen. Dette kombineres med skildringer af de overordnede kulturstrømninger i perioden. Bogen gør flittigt brug af mindre "informationsbøger". Disse fungerer som supplerende og ofte mere dybdegående informationer om specifikke begivenheder i samtiden. Informationsbøgerne benyttes generelt på en god og hensigtsmæssig måde. I visse tilfælde synes de dog at blive benyttet så massivt, at de går hen og bliver mere til gene for læsningen og rytmen i bogen (fx kap. 18). Hvad angår bogens brug af billeder og illustrationer, så er denne forholdsvis begrænset. Det sidste hænger givet sammen med, at forfatterne har haft brug for pladsen til tekst, grundet udgivelsens relativt begrænsede størrelse. Det havde dog tjent udgivelsen til fordel, hvis man havde indsat flere illustrationer i de ofte tekstmæssigt tunge kapitler.

Om forfatterne skal siges, at den islandske historiker Gudmundur Hálfdanarson har skrevet første del af udgivelsen, hvilket vil sige perioden frem til 1890. Resten af tidsforløbet fordeles mellem den danske historiker Henrik Jensen og den statskundskabsuddannede

svensker Lennart Berntson, der nu fungerer som historiker på RUC. Hvad angår skrivestil, så lever alle forfattere op til et ganske højt niveau, hvor sprogstilen gør de til tider svære emner lettere at forstå. Også intellektuelt ligger bogen på et højt niveau, der sine steder fordrer, at læseren besidder en pæn portion indsigt inden for mere teoretisk-historiske emner - eksempelvis hvad angår behandlingen af nationalstatsproblematikken (421 ff.). Udgivelsen lader tydeligt mærke, at forfatterne gerne vil give et bud på historiens lange linjer samtidig med, at der også gives bud på, i hvilken retning Europa i øjeblikket bevæger sig. Det sidste er naturligtvis altid forbundet med store risici, men det er, i mine øjne, forfriskende når historikerne tør vove springet. Og hvad er mere nærliggende end at forsøge dette i en udgivelse, der netop forsøger at fremdrage de store historiske bevægelser og strømninger!

Det skal videre siges, at dette bind vægter det tyvende århundredes historie mere tungt end det nittende århundredes historie. Således fylder gennemgangen af det tyvende århundredes historie cirka to tredjedele af værket. Dette kan godt begrundes ud fra en generel vurdering af, hvilket århundrede der var mest begivenhedsrigt af de to. De læsere, der har tænkt sig at bruge udgivelsen som opslagsværk inden for det nittende århundredes historie, bør imidlertid være opmærksomme på denne prioritering.

Følgerne af krig og børskrak

Gennemgangen af det nittende århundrede fremstår klar og stringent. Med udgangspunkt i Wienerkongressen skildrer forfatterne blandt andet de gamle regimers forsøg på at bevare en europæisk orden i det kaos, som Napoleon Bonaparte forårsagede - en kamp, der i det lange løb blev umuliggjort af en række faktorer såsom den voksende nationalisme og de demokratiske spirer, der udløb af den franske revolution. Videre beskrives samlingen af Tyskland og Italien, modernitetens udvikling med baggrund i periodens industrielle landvindinger samt udviklingen af en i verdenshistorien hidtil uhørt europæisk dominans over de øvrige verdensdele. Det skal her siges, at forfatterne ikke indlader sig på en indgående beskrivelse af den europæiske kolonisering. I det hele taget er det særdeles begrænset, hvor meget forfatterne eksplicit beskæftiger sig med den europæiske gøren og laden uden for Europa, hvilket givetvis igen skyldes de pladsbegrænsninger, forfatterne har opereret under. Alligevel lykkedes det dog at fremhæve den europæiske verdensdominans i slutningen af århundredet, dels ud fra kortfattede referencer om koloniseringen, dels ud fra en beskrivelse af de tekniske landvindinger, der finder sted i Europa.

Udgivelsen fremstår absolut stærkest i beskrivelsen af den første halvdel af det tyvende århundrede. Europas overgang fra at være et højtciviliseret moderne samfund til at blive et industrielt masseslagteri i forbindelse med udbruddet af første verdenskrig skildres fremragende. De mere eller mindre tilfældige begivenheder, der udløste vanviddet, afdækkes overbevisende, hvilket også er tilfældet med de store konsekvenser, krigen efterfølgende skulle få. Ikke mindst bolsjevikernes magtovertagelse i Rusland samt de kulturelle følger af verdenskrigen i 1920'erne fokuseres der her med rette en del på. I beskrivelsen af det amerikanske børskrak i 1929 argumenterer forfatterne på overbevisende vis for de dramatiske følger, dette fik for de europæiske lande. Her udmærker bogen sig ved at fremhæve de afgørende mentale følger af krakket, hvor resultatet ifølge forfatterne blev en dramatisk overgang fra et liberalt/individuel samfundssyn til en kollektiv/fællesskabsmæssig samfundsorientering. Denne udvikling skulle blive medvirkende til positive tiltag i 1930'erne i form af blandt andet socialreformer flere steder i Europa, men var også et væsentligt fundament for de mere destruktive tendenser i form af øget nationalisme, nazisme, fascisme, protektionisme etc.

Gennemgangen af anden verdenskrig er generelt god. Skildringen af denne periode vinder ved at være temmelig nuanceret og objektiv i blandt andet skyldsspørgsmålet omkring årsagerne til udbruddet af krigen. Det skal med det samme være sagt, at Hitler-Tyskland her står med sorteper, men de mere overordnede geopolitiske forhold inddrages på en måde, der gør Tysklands rolle vis a vis de andre europæiske stormagter mere nuanceret, end det er tilfældet i de fleste andre oversigtsværker. Man kan godt beklage den hurtige gennemgang af selve krigsårene, der synes noget overfladisk for den interesserede læser (baggrunden for samt skildringen af krigen klares på blot 28 sider). Hovedlinjerne i konflikten, samt de efterfølgende konsekvenser, formår forfatterne dog at fremstille ganske fint.

Kulturelle strømninger

Fremstillingen af efterkrigstiden fremstår mere broget. En undtagelse synes dog her at være skildringen af den kolde krigs udvikling, hvor især omstændighederne omkring de første års konfrontation er solid. I det hele taget virker bogen ganske overbevisende, når det kommer til overblikket over udviklingen i Østeuropa efter anden verdenskrig. Også de omskiftelige forhold for Østeuropa efter muren og USSR's fald, med de dertil hørende problemer, inddrages på en god måde. Det kan imidlertid undre, at de kulturelle forandringer i 1960'erne tildeles så megen opmærksomhed og plads (cirka 35 sider!). Her behandles baggrunden for blandt andet ungdomsoprøret samt de mangeartede følger af de antiautoritære strømninger i tresserne. De kulturelle strømninger fra tresserne synes relevante nok at inddrage. Dog forekommer det, at kapitlet er blevet prioriteret alt for højt i forhold til de øvrige begivenheder i efterkrigstiden.

Ovennævnte prioritering virker i særdeleshed underlig, når man skal vurdere bogens håndtering af udviklingen af den Europæiske Union. Efter en nogenlunde beskrivelse af de indledende skridt, der førte frem til undertegnelsen af de to Rom-traktater i 1957, synes den videre udvikling inden for europæisk integration mere overfladisk behandlet. Dette gælder udviklingen fra tresserne og frem og især skildringen af tiden efter Maastricht-traktatens tilblivelse. Udgivelsen fremdrager det gængse billede af EU som en "økonomisk gigant, en politisk dværg og en militær orm" (402 f.) med udgangspunkt i EU's elendige håndtering af krigen i det tidligere Jugoslavien i starten af 1990'erne. Dette billede har sin berettigelse, men med til historien hører også, at netop EU's manglende evne til at håndtere begivenhederne på Balkan har affødt væsentlige landvindinger inden for såvel det politiske som det militære samarbejde. Dette kommer blandt andet til udtryk ved videreudviklingen af EU's fælles udenrigs- og sikkerhedspolitiske samarbejde siden Maastricht-traktaten samt aftalen om en europæisk udrykningsstyrke, der blev indgået under Nice-topmødet i 2001. Den noget mangelfulde behandling af EU's udvikling kan godt undre lidt, især når man tager unionens unikke karakter i betragtning vis a vis de sidste tusind års europæiske historie – et forhold som man skulle antage, at netop et firebindsværk om Europas historie i høj grad burde have for øje.

Når det er sagt, så skal udgivelsen roses for den afsluttende debat og perspektivering omkring nationalstaternes fremtidige skæbne. Diskussionen forekommer relevant i en tid, hvor globalisering, immigration og overnationale strømninger presser de traditionelle samfundsstrukturer. Bogens forsigtige budskab i den sammenhæng synes at være, at nationalstaterne på den ene eller anden måde er tvunget ud i en omkalfatring, hvor blandt andet den tyske filosof Jürgen Habermas' teorier omkring statsborgerskabstanken kunne være nyttige.

Som det ofte ses ved behandlingen af nyere historie, kan der hurtigt snige sig stærke 'stikpiller' ind. I den forbindelse er denne udgivelse ingen undtagelse. Løjnelidende er her skildringen af afkoloniseringen, hvor bogen vurderer, at mange tidligere kolonimagter bevidst har fortsat en koloniudbygning via de forskellige landes respektive multinationale selskaber (342 ff.). Stærkere endnu virker udgivelsens tolkning af NATO's engagement i Kosovo-krigen i 1999, hvor det amerikanskledede bombardement af Serbien ifølge forfatterne udelukkende fandt sted for at stoppe flygtningestrømmene fra Kosovo-regionen (401f.). Til trods for at dette givet rummer et element af sandhed, så er det imponerende, at forfatterne helt kan udelukke, at NATO også reagerede som en reaktion mod de etniske udrensninger, som serberne stod bag – især i betragtning af de ganske få kilder, der står til rådighed i forbindelse med en så nylig begivenhed som Kosovo-krigen !

Generelt fremstår udgivelsen dog som vellykket. Den har sine stærke elementer, i særdeleshed i sin behandling af perioden omkring første verdenskrig og mellemkrigstiden, men også sine mere svage sider, især hvad angår nyere EU historie. De mange vurderinger af helt nye historiske begivenheder er generelt forfriskende og spændende. Overordnet set kan bogen med andre ord godt anbefales.

Henrik Mølgaard Frandsen er cand.mag. i historie og europastudier.